

## Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 30, Kasım 2018, s. 272-294

**Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GENÇ**

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mgenc@ksu.edu.tr/  
gencmustafa2525@hotmail.com

### İSLÂM HUKUKUNDA AİLENİN ÖNEMİ VE EVLİLİK HAYATININ FAYDALARI<sup>1</sup>

#### Özet

Aile, ferdin bazı sosyal ve tabiî ihtiyaçlarının sevgi ve rahmet ikliminde karşılanması ve nesillerin kıyamete kadar âhenkle devamı için gerekli olan bir müessesedir. Üstün değerler, önce ailede alınır, korunur ve sonraki nesillere aktarılır; toplum ve devlet de bu değerlerle şekillenir. Hukuka uygun bir evlilik hayatının, ahlâkın güzelleştirilmesi, nefsin haramlardan korunması, fitnenin defedilmesi, çocuk terbiyesi, işlerini görmekten âciz olan Müslümanların ihtiyaçlarının karşılanması, akraba ve muhtaçlara nafaka verilmesi ve Müslümanların çoğalması gibi birçok faydası bulunmaktadır. Bu durum her bir ailenin kuruluş ve devamında hassasiyet gösterilmesini eşi olmayanların ve hassaten gençlerin -meşru ihtiyaçlarının ailede karşılanması için- hem maddî hem de manevî açıdan desteklenmesini gerektirmektedir.

Bu sebeple, İslâm hukukunda evlilik teşvik edilmiş -evlendirme velâyeti gibi evlenme sürecinin sağlıklı bir şekilde yürütülmesinde önemli rolü olan- birçok hak ve mükellefiyet meşru kılınmıştır. En güzel model insan (usve-i hasene) olarak Peygamberimiz (s.a.s.) gençlere rehberlik etmiş ve onlardan bazılarının evlilik süreçleriyle bizzat ilgilenmiş; iffetlerini korumaları ve evlenip aile kurmaları konularında da onlara yardım etmiştir. Onun ümmetine merhamet ve sevgisinin bir neticesi olan bu rehberlik ve ilgi, ihtiyaç halinde ekonomik desteğin yanında psiko-

---

<sup>1</sup> Bu makalenin hazırlanmasında, “İslam Hukukunda Evlendirme Velâyeti” isimli basılmamış doktora tezi (Bursa 2002) ile Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri konulu 7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri kitabında yayımlanan, “Erdemli Gençlik ve Temiz Toplum İçin Evlenmenin Önemi ve Gençleri Evlendirme Sorumluluğumuz” (Ensar Neşriyat, İstanbul 2016, s. 147-170) isimli bildiriden faydalanılmıştır

sosyal desteği de ihtiva etmektedir. Bu çerçevede başta veliler olmak üzere bütün Müminler -güçleri nispetinde- eşi olmayanları evlendirmekle sorumludurlar.

Bu makalenin amacı: Kişinin her iki dünya mutluluğu ve “temiz” bir toplum için hayatî önem taşıyan ailenin önemini dolayısıyla aile hayatının faydalarını ortaya koymaktır. Böylece zamanında mutlu ailelerin kurulmasına ve nesillerin aile içinde devamına katkı sağlamaktır.

**Anahtar Kelimeler:** Aile, Evlenme, Evlilik, Fayda, Fert, Mutluluk, Toplum

## **THE IMPORTANCE OF FAMILY AND THE BENEFITS OF MARRIAGE LIFE IN ISLAMIC LAW**

### **Abstract**

Family is an institution which is necessary for be met some social and natural needs of individual in a climate of love and mercy and continuation of generations with harmony until doomsday. Superior values are first obtained in the family, preserved and transferred to subsequent generations; society and state are shaped by these values. A lawful marriage life brings many benefits such as beautification of morality, protection of soul from unlawful, getting rid of instigation, upbringing child, to be met the needs of Muslims incapable of taking care of themselves, providing livelihood for relatives and the needy, and reproduction of Muslims. This situation necessitates showing sensitivity with respect to the establishment and continuation of each family, partnerlesses and more particularly supporting of the youth in terms of both materially and spiritually so that their legitimate needs are to be met in family.

Therefore, in Islamic law, marriage is encouraged -such as marriage guardianship, which have important role be conducted in healthily the getting marriage process- many rights and obligations have been legitimized. Our Prophet (s.a.s.), as the best model of human beings (usve-i hasene), guided young people and personally dealt be interested with marriage processes of some of them; he also helped them in protecting their chastity and getting married and establishing family. As a result of his compassion and love for the ummah, this guidance and interest includes psycho-social support as well as economic support in case of need. In this framework, all believers, especially guardians are responsible - in proportion to their power- for get married off partnerlesses.

The aim of this article is to reveal the importance of family, which is of critical importance for happiness in both worlds and for a “clean” society and consequently the benefits of family life. Thus contributing to timely establishment of happy families and continuation of generations within family.

**Key Words:** Family, Getting Married, Marriage, Benefit, Individual, Happiness, Society

## 1. GİRİŞ

Aile: “Akrabalık ilişkisiyle birbirlerine bağlanan fertlerin bir araya getirdiği topluluk” olarak ifade edilebilen bir kavramdır. Bu kavram, geniş ve dar anlamlarıyla iki kısma ayrılır. “Geniş aile, bir aile reisinin başkanlığında eş, çocuk, torun, gelin, damat, amca, dayı, hala ve teyzelerden oluşmaktadır. Dar veya çekirdek aile ise bir karı koca ile çocuklardan meydana gelmektedir.”<sup>2</sup> Kısaca aileyi “ev halkı” olarak ifade edebiliriz ve onu “bir kimsenin bakmakla yükümlü olduğu kimseler” şeklinde de tarif edebiliriz.<sup>3</sup>

İnsan sosyal bir varlıktır. Onun hayatı ancak ailelerden oluşmuş ve devlet ile teşkilatlanmış bir insan topluluğu içinde anlamlı hâle gelir. Farklı bir anlatım ile öncelikle insanın sevgi ve rahmet duygularını paylaşabileceği ve bazı tabii ihtiyaçlarını karşılayıp huzura kavuşabileceği<sup>4</sup> bir aileye ve aileler topluluğuna ihtiyacı vardır.

Bilindiği gibi Yüce Allah ilk insan ve aynı zamanda bir peygamber olan Hz. Âdem (a.s.)’ı yarattıktan sonra ona eş olmak üzere Hz. Havva’yı yaratmıştır. Bu ikisi ile bir aile kurulmuş ve onlar o günden kıyamete kadar bütün insanların kaynağı olmuşlardır.<sup>5</sup> Dolayısıyla insanlığın başlangıcında toplumun en küçük birimi olan aile; bir peygamber ailesi vardır.

## 2. İSLÂM HUKUKUNDA AİLENİN ÖNEMİ

İslâm hukukunda aile -daha çok “nikâh”<sup>6</sup> kavramıyla ifade edilen- evlenme akdi ile kurulur. Dolayısıyla evlenme akdi ailenin; aile ise toplumun temelidir; kalbi yerindedir. Buna göre isabetli tercihler sonucu evlenme akdi ile kurulmuş aileler insanlık için hayatî önem taşımaktadır. Bu sebeple bu anlamda aile kurabilmeleri için eşi olmayanların evlendirilmesi ve dolayısıyla desteklenmesi istenmiş,<sup>7</sup> ailenin kurucuları kendi hallerine terk edilmemiştir.<sup>8</sup>

Daha açık bir anlatım ile nesillerin aile ortamında yaratılış nitelik<sup>9</sup> ve gâyesine<sup>10</sup> uygun olarak, âhenkli bir şekilde kıyamete kadar devamı için evlenme meşru kılınmış<sup>11</sup> ve ümmet bu

<sup>2</sup> Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, DİA, II,196. Aileyi oluşturan kişiler, hem devirlere, bölgelere, sosyal ve iktisadî yapıya hem de ailenin ataerkil (pederşâhî-patriarcal) veya anaerkil (mâderşâhî-matriarcal) oluşuna göre değişmektedir. Ayrıca farklı kriterlere göre aile sınıflandırmaları da vardır. (Bkz. Aydın, Mehmet Akif, “Aile”, DİA, II,196. Ayrıca bilgi için bkz. Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, s. 18 vd.

<sup>3</sup> Bkz. Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, s. 18.

<sup>4</sup> Nitekim Kur’ân-ı Kerim’de meâlen şöyle buyruluyor: “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin) delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.” Rûm 30/21.

<sup>5</sup> Tefsirleri ile birlikte bkz. Nisâ 4/1. Meselâ bkz. Kur’an Yolu, II, 10-12. Ayrıntılı bilgi için bkz. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 11-20.

<sup>6</sup> Meselâ bkz. Bakara 2/235, 237 (“ukdetu’n-nikâh” şeklinde); Buhârî, “Nikâh”, 1; Şâfiî, *el-Um*, X, 7; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 192; İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-muctehid*, II, 2; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 134; Bilmen, Ömer Nasuhi, Bilmen, *Hukûkî İslâmiyye ve Istulâhâtü Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 5. [ Türkçe eserlerde bu konu, genellikle, “evlilik”, (bkz. Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, I, 229; “evlenme”, (bkz. Aydın, Mehmet Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, 12) ve “evlenme akdi” (bkz. Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, 33) şeklinde; Arapça olanlarda ise, genellikle, “zevâc” (bkz. Abdulhamid, *Ahvâlu’s-şahsiyye*, 9; Ekhal b. Havva, *Nazariyyetu’l-velâye*, 3 ) kavramı ile ifade edilmiştir.]

<sup>7</sup> Bkz. Nûr 24/32.

<sup>8</sup> Kaynaklarıyla birlikte ayrıntılı bilgi için bkz. Genç, Mustafa, “*Erdemli Gençlik Ve Temiz Toplum İçin Evlenmenin Önemi Ve Gençleri Evlendirme Sorumluluğumuz*”, *Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri (7. Uluslararası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri)*, s. 157 vd.

<sup>9</sup> İsrâ 17/70; Tîn 95/4.

<sup>10</sup> Zâriyât 51/56.

konuda ittifak etmiştir.<sup>12</sup> Bununla birlikte -aklı deliller ve tabii sebepler de evliliği gerekli saymış- ailenin kurucuları yalnız bırakılmamış ve evlendirme velâyeti<sup>13</sup> gibi birçok hak ve yükümlülük<sup>14</sup> de meşru kılınmıştır. Böylece evlenmenin faydalarının/gâyesinin en güzel bir şekilde gerçekleştirilmesi hedeflenmiş ve bunun için de İslâm Hukukunda evlenmeye; hayatın aile içinde anlam kazanmasına büyük bir önem verilmiştir.

Öncelikle Kitap ve Sünnet'te, aile hukuku ile ilgili onlarca âyet-i kerîmenin bulunmasının<sup>15</sup> ve bunların bir kısmının evlenme ile ilgili olmasının<sup>16</sup> konunun hadis kaynaklarında müstakil bölümler hâlinde detaylı olarak yer almasının<sup>17</sup> evlenme ve aile hayatına verilen önemin açık bir göstergesi olduğu söylenebilir. Ayrıca İslâm hukukunda ailenin kurulması, korunması ve –istenmese de evlenme akdi yönüyle- gerektiğinde bozulması konularının birçok açıdan ayrıntılı olarak incelenmesi de onun ne kadar önemli bir müesseseye olduğunu ifade eder.<sup>18</sup> Burada ailenin önemi sadece –bir makale ölçüsünde ve misâl olmak üzere- aşağıdaki birkaç konu ile anlatılmaya çalışılacaktır.

### 2.1. Peygamberimiz (s.a.s.) Evlenip Aile Kurmuştur

Yüce Allah Peygamberimiz (s.a.s.)'i güzel bir örnek (usve-i hasene)<sup>19</sup> olarak takdim etmiştir. O da ümmetine bu yönüyle de örnek olmuş ve önce Hz. Hatice (r.a.) ile evlenerek mutlu bir aile kurmuştur.<sup>20</sup> Onun vefatından sonra diğer eşleriyle evlenmiş ve ömrünün sonuna kadar aile hayatını devam ettirmiştir.<sup>21</sup>

Böylece Resûlullah (s.a.s.) aile kurmakla birlikte, eş, damat/güveyi, enişte, baba ve daha sonra kızlarını evlendirmekle kayınpeder ve dede olarak aileye bağlı sıfatlarla da ümmetine örnek bir yaşayışı mîras bırakmıştır.

Ayrıca Resul-i Ekrem (s.a.s.): "...Şüphesiz bizim sünnetimiz evlenmedir..."<sup>22</sup> buyurmuş ve evlenmenin diğer peygamberlerin de sünnetlerinden olduğunu bildirmiştir.<sup>23</sup>

<sup>11</sup> İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 135; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 82; Bâbertî, *el-İnâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, III, 98; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 124; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 152.

<sup>12</sup> Bu konuda güzel bir açıklama için bkz. Bâbertî, *el-İnâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, III, 98-99.

<sup>13</sup> Bkz. Şâfiî, *el-Um*, X, 39 vd.; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 451 vd.; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 212 vd.; V, 2 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, II, 4 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 140 vd.; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 90 vd.; Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 120 vd.; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 156 vd.; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 147 vd.; Buhûfî, *Keşâfu'l-kınâ*, V, 42 vd.

<sup>14</sup> Bkz. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 219 vd.; Günay, Hacı Mehmet, "Süknâ", DİA, XXXVIII, 48 vd.

<sup>15</sup> Aile hukuku ile ilgili yetmiş âyet-i kerime bulunmaktadır. Bkz. Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 34; Erdoğan, Mehmet, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, 41.

<sup>16</sup> Örnek olarak bkz. Bakara 2/221, 230, 232, 235; Nisâ 4/3, 22-25; Mâide 5/5; Nûr 24/3, 26, 32.

<sup>17</sup> Meselâ bkz. Buhârî, "Nikâh", 1 vd.; Müslim, "Nikâh", 1 vd.; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 1 vd.

<sup>18</sup> Bkz. Şâfiî, *el-Um*, X, 7; XI, 5 vd.; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 192; V, 2 vd.; VI, 2 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, II, 2 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 134 vd.; X, 5 vd.; XI, 5 vd.

<sup>19</sup> Bkz. Ahzâb, 33/21. Âyet-i kerîmenin tam meâli: "Andolsun ki, sizin için, Allah'ı ve âhiret gününü ümid eden ve Allah'ı çokça anan kimseler için, Resûlullah'ta güzel bir örnek (usve-i hasene) vardır."

<sup>20</sup> Kaynaklarıyla birlikte ayrıntılı bilgi için bkz. Avcı, Casim, *Muhammedü'l-Emîn*, s. 113-122.

<sup>21</sup> Bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *Zâdu'l-me'âd fi heydi hayri'l-'ibâd*, I, 102 vd. Ayrıca bkz. Kâsânî, *Bedâi*, V, 315.

<sup>22</sup> Ahmed b. Hanbel, V, 163.

<sup>23</sup> Bkz. Tirmizî, "Nikâh", 1.

## 2.2. Evlilik Teşvik Edilmiş ve Evlenmenin Terkinden Sakındırılmıştır

Bekârların ve eşi olmayan herkesin aile kurması için evlenme açıkça teşvik edilmiş ve konu sadece ferdî değil, aynı zamanda içtimaî bir mesele olarak ele alınmıştır. Nitekim âyet-i kerîmede meâlen şöyle buyrulmuş: “İçinizden evli olmayanları; köle ve cariyelerinizden de elverişli olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”<sup>24</sup> Peygamberimiz (s.a.s.) de: “Ey gençler topluluğu! Kim evlenmeye güç yetirirse hemen evlensin. Çünkü evlenmek gözü haramdan daha çok uzaklaştırıcı ve namusu daha çok koruyucudur...”<sup>25</sup> buyurmuştur.

Yukarıdaki âyet-i kerîme meâlinin “...Eğer yoksul iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir...”<sup>26</sup> kısmı ve Peygamberimiz (s.a.s.)’in: “Üç kimse vardır ki, Allah onlara mutlaka yardım eder. (Bunlar) Allah yolunda cihad eden mücahid, borcunu ödemek isteyen mükâtepe köle ve iffetli olmayı isteyerek evlenen kimsedir.”<sup>27</sup> sözü ile evlenmek için fakirliğin bir engel olarak görülmemesi istenmiş ve evlenecekler ilâhî mükâfatla müjdelenmiştir.

Diğer taraftan Peygamberimiz (s.a.s.) “Nikâh benim sünnetimdir...”<sup>28</sup> ifadesiyle evlenmeyi kendisinin bir sünneti olarak bildirmiş; “...sünnetimden yüz çeviren benden değildir.”<sup>29</sup> buyurarak, evlenmeyi terk edenleri şiddetle uyarılmış ve evlenmenin terkinden sakındırılmıştır.<sup>30</sup> Böylece hiç evlenmemişlerin ve eşi olmayanların evlilik hayatına geçişi için birtakım tedbirler alınmıştır.

## 2.3. Meşru Olmayan Durum ve Davranışlar Yasaklanmıştır

Aile müessesenin gayr-i meşru tutum ve davranışlarla lekelenip yıpranmaması için çok önemli tedbirler alınmış ve cezaî müeyyideler konulmuştur. Şöyle ki:

### 2.3.1. Zinâ ve Zinâya Sevk Edebilecek Şeyler Yasaklanmış ve İlgili Cezalar Konulmuştur

Bu konuda çok sayıda âyet-i kerime ve hadîs-i şerîf bulunmaktadır. Âyet-i kerimelerden örnek olmak üzere meâlen şunlar nakledilebilir: “Zinâya yaklaşmayın, zira o bir utanmazlıktır

<sup>24</sup> Nûr 24/32. Tefsiri için bkz., Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 177-180; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239 vd.; Bursevî, *Teefsîru rûhi'l-beyân*, VI, 146 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3510 vd.

<sup>25</sup> Buhârî, “Nikâh”, 3; Ayrıca bkz. Müslim, “Nikâh”, 1; Ebû Dâvûd, “Nikâh”, 1; Tirmizî, “Nikâh”, 1; Nesâî, “Nikâh”, 3; İbn Mâce, “Nikâh”, 1.

<sup>26</sup> Nûr 24/32.

<sup>27</sup> Tirmizî, “Fedâilu'l-cihâd”, 20; Nesâî, “Nikâh”, 5.

<sup>28</sup> İbn Mâce, “Nikâh”, 1 Ayrıca bkz. Tirmizî, “Nikâh”, 1; Ahmed b. Hanbel, V, 163.

<sup>29</sup> Buhârî, “Nikâh”, 1; Müslim, “Nikâh”, 5; Nesâî, “Nikâh”, 4. (Yorumu için bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 193-194; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 138; Aynî, *Umdetu'l-kâri*, XX, 65-66. Bu ifade şu olay üzerine söylenmiştir: Enes b. Mâlik (r.a.) anlatıyor: Nebî (s.a.s.)’in ibadetini sormak üzere, Nebî (s.a.s.)’in zevcelerinin evlerine üç kişilik bir heyet geldi. Resûlullah (s.a.s.)’in gizli ibadeti kendilerine haber verilince onu az buldular ve ‘Biz neredeyiz, Nebî (s.a.s.) nerede? Onun geçmiş ve gelecekte işlenmesi muhtemel bütün günahları bağışlanmıştır’ dediler. İçlerinden biri: ‘Ben geceleri daima namaz kılacağım’ dedi. Diğeri: ‘Ben de yıl boyunca devamlı oruç tutacağım’ dedi. Bir diğeri ise: ‘Ben de kadınlardan uzaklaşıp, asla evlenmeyeceğim’ dedi. Resûlullah (s.a.s.) gelerek şöyle buyurdu: “Şöyle şöyle söyleyenler sizler misiniz? Allah’a yemin olsun ki, ben sizin Allah’tan en çok korkanınız ve muttakî olanınızdır. Fakat ben hem oruç tutar, hem yerim. Hem namaz kılar, hem uyurum. Kadınlarla da evlenirim. Kim benim sünnetimden yüz çevirirse benden değildir.” (Tercüme Buhârî rivâyetine göredir.).

<sup>30</sup> Bkz. Buhârî, “Nikâh”, 8; Müslim, “Nikâh”, 5-8; Tirmizî, “Nikâh”, 2; Nesâî, “Nikâh”, 4; İbn Mâce, “Nikâh”, 2; Ahmed b. Hanbel, V, 163. Ayrıca bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 138 vd.

ve çok kötü bir yoldur.”<sup>31</sup> “Ey Muhammed! Mümin erkeklere söyle: Gözlerini bakılması yasak olanlardan çevirsinler, mahrem yerlerini korusunlar. Bu onların arınmalarını daha iyi sağlar. Allah yaptıklarından şüphesiz haberdardır.”<sup>32</sup> “Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini bakılması yasak olandan çevirsinler, iffetlerini korusunlar. Süslerini, kendiliğinden görünen kısmı müstesna açmasınlar. Başörtülerini yakalarının üzerine salsınlar. Süslerini kocaları veya babaları veya kayınpederleri veya oğulları veya kocalarının oğulları veya kardeşleri veya erkek kardeşlerinin oğulları veya kız kardeşlerinin oğulları veya Müslüman kadınları veya cariyeleri veya erkekliği kalmamış hizmetçiler, ya da kadınların mahrem yerlerini henüz anlamayan çocuklardan başkasına göstermesinler. Gizledikleri süslerin bilinmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey inananlar! Saadete ermeniz için hepimiz tevbe ederek Allah’ın hükmüne dönün”<sup>33</sup>

Hadîs-i şerîflerden örnek olmak üzere de meâlen şunlar nakledilebilir: “... Ey Muhammed Ümmeti! Erkek veya kadın kulumu zinâ yaparken görünce Allah’ın duyduğu kıskançlığı hiç kimse duymaz. Ey Muhammed Ümmeti! (Zinânın uğursuzluğu ve akabetinin vahâmeti konusunda)<sup>34</sup> eğer benim bildiğimi bilseydiniz, elbette az güler, çok ağlardınız.”<sup>35</sup> “Ey Kureyş gençleri! Namuslarınızı muhafaza ediniz, zinâ etmeyiniz. Dikkat edin namusunu koruyana cennet vardır.”<sup>36</sup>

Zinâ ve ona götürücü ayrıca iffete tecâvüz sayılan söz ve fiiller birtakım dünyevî ve uhrevî cezalar ile desteklenmiştir.<sup>37</sup> Bu konuda örnek olmak üzere şu âyet-i kerîme meâlleri nakledilebilir: “Onlar (gerçek müminler) Allah’ın yanında bir başkasını ilâh edinip ona kulluk etmezler. Allah’ın haram kıldığı cana haksız yere kıymazlar, zinâ etmezler. Bunları yapan günâha girmiş olur. Kıyamet günü azâbı kat kat olur orada alçaltılarak temelli kalır.”<sup>38</sup>

Hadîs-i şerîflerden örnek olmak üzere de meâlen şunlar nakledilebilir: Semure b. Cundeb (r.a.) Resûlullah (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: “... Bu gece (rüyâmda), bana gönderilmiş iki kişi geldi ve bana (haydi) yürü dediler. Onlarla birlikte yürüdüm... Tandır gibi bir yere gelince... bağırtı-çağırtılar duyduk. Bir de ne görelim, orada çıplak erkek ve kadınlar bulunuyor ve o yerin alt tarafından onları ateşin sivri alevleri yakalıyor; bu alev onları sardıkça da feryat ediyorlardı... Tandır gibi yerin içindeki çıplak kadın ve erkekler zinâ etmişlerdi...”<sup>39</sup> Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah (s.a.s.)’in şöyle buyurduğunu rivayet ediyor: “Üç kişi vardır ki, Allah kıyamet gününde onlarla konuşmaz, ve kendilerini tezkiye etmez. (Ebû

<sup>31</sup> İsrâ 17/32.

<sup>32</sup> Nûr 24/30.

<sup>33</sup> Nûr 24/31.

<sup>34</sup> Parantez içi hadîs-i şerîfin şerhinden alınmıştır. Bkz. Aynî, ‘Umdetu’l-kârî, XX, 206.

<sup>35</sup> Buhârî, “Nikâh”, 107; Ayrıca bkz. Buhârî, “Kusûf”, 2; Müslim, “Kusûf”, 1; Muvatta’, “Salâtu’l-kusûf”, 1; Bu rivâyetlerde bulunan “Yâ Ümmete Muhammendîn vallâhî” ifadesi ve Müslim’in rivâyetindeki “Elâ hel belleğtu (dikkat edin tebliğ ettim mi?) ifadesi gerçekten daha çok dikkat çekiyor.

<sup>36</sup> Münzirî, *et-Terğîb ve’t-terhîb mine’l-hadis-i’ş-şerîf*, IV, 320-321 (3429). (Hadisi Hâkim ve Beyhakî rivâyet etmiş; Hâkim, Buhârî ve Müslim’in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir).

<sup>37</sup> Bkz. Nûr 24/2-9; Buhârî, “Hudûd”, 21 vd.; “Diyât”, 6; Müslim, “Kasâme”, 25-26; “Hudûd”, 12-34; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, V, 100 vd.; Kurtubî, *el-Câmi’*, XII, 159 vd.

<sup>38</sup> Furkân 25/68-69.

<sup>39</sup> Buhârî, “Ta’bîr”, 48. (Oldukça uzun olan bu rivâyetin sadece ilgili kısmı alınmıştır.)

Muâviye ve onlara bakmaz demiş.) Onlar için çetin bir azap vardır. Bunlar: Zinâ eden yaşlı kişi, yalan söyleyen devlet başkanı ve kibirlenen yoksuludur.”<sup>40</sup>

### 2.3.2. İffetlilere Mükâfat Müjdeleri Verilmiştir

Kitap ve Sünnet’te iffetini koruyup kötü yollara sapmayanların çeşitli mükâfat ve övgülerle müjdelendikleri farklı vesilelerle ifade edilmiştir.<sup>41</sup>

Örnek olmak üzere meâlen şu hadîs-i şerîfleri nakledebiliriz: “Kim bana iki çenesi arası ile iki bacağı arasını koruma konusunda garanti verirse, ben de ona cennet konusunda garanti veririm.”<sup>42</sup>

Abdullah b. Ömer (r.a.)’ın Resûlullah (s.a.s.)’den rivayetine göre: Bir zamanlar üç kişi yola çıkmışlar, yolculuk sırasında dağda bir mağaraya girmişler. Bu esnada dağdan bir kaya yuvarlanarak mağaranın ağızını kapatmış. Mağaradan kurtulmak için yaptıkları iyi amelleri vesile ederek dua etmeye karar vermişler. Her biri hatırladığı güzel ameliyle Yüce Allah’tan yardım istemiş. Birincisi isteyince kapı biraz açılmış. İkincisi isteyince biraz daha açılmış. Üçüncü de isteyince tamamen açılmış ve kurtulmuşlar. İşte bunlardan ikinci olarak dua edenin - Peygamberimiz (s.a.s.)’in dilinden- güzel ameli ve bu ameliyle yalvarışı:

‘...Ey Allah’ım! Benim amcamın bir kızı vardı. Onu erkeklerin kadınlara karşı sevgileri derecesinde seviyordum. Kendisini bana teslim etmesini istedim. Ama kendisine yüz dinar getirmediğçe bunu kabul etmedi. Çalıştım, nihayet yüz dinarı biriktirdim ve onlar ile birlikte kendisiyle buluştum. Ayaklarının arasına oturduğumda (tam amacıma ulaşacağım anda): ‘Ey Allah’ın kulu Allah’tan kork! Haksız yere (nikâh yapmadan bekâret) mührü (mü) bozma’ dedi. Ben de hemen ondan ayrıldım. ‘Ey Allah’ım! Eğer bunu senin rızanı kazanmak için yapmış isem, bu kayanın bir kısmını bizden kaldır’ diye yalvardı. Allah (da) onlar için (mağaranın kapısını biraz daha) açtı...’<sup>43</sup>

Ebû Hureyre (r.a.)’ın rivayetine göre: Yüce Allah “arş”ın gölgesinden başka hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde, yedi sınıf insanı “arş”ının gölgesinde gölgelendirecektir. Bunlardan biri de “... mevki sahibi ve güzel bir kadın kendisini (zinâyâ) çağırınca ‘ben Allah’tan korkarım’ diyen kişi...” dir.<sup>44</sup>

Bütün bunlar ve daha niceleri, evlenmenin, dolayısıyla iffetli olmanın ne kadar kıymetli, güzel ve gerekli olduğunu gösteren apaçık delillerdir.

<sup>40</sup> Müslim, “İmân”, 172. Ayrıca farklı örnekler için bkz. Müslim, “İmâre”, 139; Tirmizî, “Sıfatu’l-cenne”, 25; Nesâî, “Zekât”, 65, 67.

<sup>41</sup> Kur’ân-ı Kerîm’den örnek olmak üzere bkz. Enbiyâ 21/91; Mü’minûn 23/5, 10-11; Nûr, 24/32-33. Ahzâb 33/35.

<sup>42</sup> Buhârî, “Rikâk”, 23.

<sup>43</sup> Buhârî, “Edeb”, 5 (Rivâyet oldukça uzundur. Başlangıcı özetlenip, sadece konu ile ilgili kısmı alınmıştır. Ayrıca bkz. Buhârî, “İcâre”, 15; “Hars ve’l-muzâraa”, 13; Müslim, “Zikr ve’d-duâ ve’t-tevbe vel’istiğfâr”, 100. Başka bir örnek için bkz. Tirmizî, “Sıfatu’l-kıyâme ve’r-rekâik ve’l-ver”, 48.

<sup>44</sup> Buhârî, “Ezân”, 36.

#### 2.4. Eşi Olmayanları Evlendirme Mükellefiyeti Getirilmiştir

Bu mükellefiyetin asıl kaynağı Yüce Allah'ın şu emridir: “İçinizden evli olmayanları; köle ve cariyelerinizden de elverişli olanları evlendirin. Eğer yoksul iseler, Allah kendi lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, (lütfu) geniş olan ve (her şeyi) bilendir.”<sup>45</sup>

Bu ayet-i kerimedeki “...evlendirin...” emriyle özel ve genel velâyeti olan veliler; hayır ve yetki sahipleri evlendirme işiyle görevlendirmiştir. Bu görev sadece evlenme akdini yaparak evlilik hayatını başlatmak değildir. Aynı zamanda evlenmenin önündeki engelleri kaldırmak, evlenmeyi kolaylaştırmak ve evleneceklere yardım etmek yönüyle de imkânları seferber etmek demektir.<sup>46</sup> Muhammed Ali es-Sâbuni'ye göre “...evlendirin...” emrine bütün ümmet muhataptır ve dolayısıyla evlendirme işinde derece derece bütün müminler sorumludurlar.<sup>47</sup>

Peygamberimiz (s.a.s.) ashabından bazılarının evlenmesiyle bizzat ilgilenecek örnek olmuştur.<sup>48</sup> Ashabı, Peygamberimiz (s.a.s.) yolunda yürümüş,<sup>49</sup> daha sonraki nesiller de, Yüce Allah'ın teklif ettiği bu ulvî görevi eda etmeye gayret göstermişlerdir. Meselâ, Ömer b. Abdülâziz (ö. 101/719) halife iken, Kûfe vâlisinin gelir fazlasını kimlere dağıtacağı hakkındaki yazısına verdiği cevapta, parasızlıktan evlenemeyenlere de yardım etmesini emretmiştir.<sup>50</sup> Yine aynı halife halk arasına her gün münâdîler göndererek; “yoksullar nerede? borçlular nerede? evlenmek isteyenler nerede?” diye seslenmelerini emretmiş ve bunların ihtiyaçlarını devletin hazinesinden karşılamak istemiştir.<sup>51</sup>

Sonraki nesillerin de tarih boyunca bu konuda hassasiyet gösterdikleri bilinmektedir. Meselâ bir hoca modeli olarak: “Ebû Hanîfe, öğrencileri içinde evlenme çağına geldiği halde malî imkânsızlık sebebiyle evlenemeyenleri evlendirir, düğün masraflarını görür, gelinlik kızların çeyizlerini temin ederdi...”<sup>52</sup> Hatta Müslümanlar sırf fakir kızlara çeyiz hazırlamak için vakıflar kurmuşlardır.<sup>53</sup>

Asrımızda da hem ferdi hususî çalışmalarla hem de tüzel kişilik temsiliyle maslahata uygun şartlarda hizmetler yürüterek eşi olmayanları evlendirme işini bir görev telakki eden Müslümanlar vardır. Yaklaşık yirmi üç yıldan bugüne kadar kesintisiz hizmet veren Konya'daki “Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı” konumuz ile ilgili, bildiğimiz en güzel tüzel kişilik örneğidir. Bu vakıf bugüne kadar çok sayıda gencin evlenmesinde çok önemli maddî katkılarda bulunmuş ve onlardan önemli bir kısmının düğün organizasyonlarını da bizzat yürüterek başta Konya olmak üzere Ülkemizde ve hatta yurt dışında aileler kurmuştur.

<sup>45</sup> Nûr 24/32. Tefsiri için bkz. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 177-180; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239 vd.; Bursevî, *Tefsîru rûhi'l-beyân*, VI, 146 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3510 vd.

<sup>46</sup> Bkz. Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3510-3511. Ayrıca bkz. Bursevî, *Tefsîru rûhi'l-beyân*, VI, 146 vd.

<sup>47</sup> Bkz. Sâbûnî, *Tefsîru âyâtî'l-ahkâm*, II, 173. Ayrıca bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, II, 238; 'Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 121. Bu konuda farklı görüşler de vardır. Kurtubî (ö. 671)'ye göre ise, buradaki emre muhatap olanlar velilerdir ve sahih olan görüş budur. (Bkz. Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239.)

<sup>48</sup> Meselâ bkz. Buhârî, “*Nikâh*”, 14, 50, Müslim, “*Talâk*”, 36.

<sup>49</sup> Meselâ bkz. Buhârî, “*Nikâh*”, 46.

<sup>50</sup> Bkz. Yeniçeri, Celal, *İslâm'da Devlet Bütçesi*, 220-221.

<sup>51</sup> Bkz. Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât*, II, 569.

<sup>52</sup> Yavuz, Yunus Vehbî, *İctihad Felsefesi*, 79.

<sup>53</sup> Bkz. Yeniçeri, Celâl, *İslâm İktisadının Esâsları*, 461-462; Kazıcı, Ziya – Şeker, Mehmet, *İslâm Türk Medeniyeti Tarihi*, 261; Beşer, Faruk, *İslâm'da Sosyal Güvenlik*, 190 (71 numaralı dipnotta “öksüz kızlara çeyiz verilmesi” şeklinde).



Sırf bu amaçla kurulmuş olmasa da resmî bir kuruluş olarak ise Sosyal Dayanışma ve Yardımlaşma Vakfı örnek verilebilir. Bu vakfın bazı yerlerde aile kurmak isteyen gençlerden şartları müsait olanlara imkânlar ölçüsünde maddî katkı sağladığı ve bazen de evlendirme işini organize ettiği bilinmektedir.<sup>54</sup>

## 2.5. Evlendirme Velâyeti Meşru Kılınmıştır

Velâyet<sup>55</sup> bir emanettir<sup>56</sup> ve iyilikte yardımlaşmak, muhtaçların ihtiyaçlarını karşılayıp sıkıntılarını gidermek gibi aklın ve dinin güzel gördüğü maslahatlar için meşru kılınmıştır. Bu güzel şeyleri yerine getirebilme gücü bir nimet, bunları yapmak nimete karşı şükürün bir ifadesi, nimete şükretmek de aklî ve dinî bakımdan vaciptir. İyilik ve ihsan çerçevesindeki işlerden birisi de evlenecek kimseleri evlendirmektir.<sup>57</sup>

İslâm hukukunda evlendirme velâyeti şahıs üzerinde velâyetin bir çeşidi<sup>58</sup> olarak âyet-i kerime<sup>59</sup> ve hadîs-i şerîflerle<sup>60</sup> meşru kılınmış bir haktır.<sup>61</sup> Akrabalık ve devlet başkanlığı gibi bu hakkı kazandıran bazı sebepler vardır.<sup>62</sup> Akrabalık bağı ile baba ve dede gibi bazı yakınlar<sup>63</sup> özel velâyet ile devlet başkanlığı sebebiyle de başkanın bizzat kendisi veya onun yetkilendirdiği hâkim gibi bazı devlet görevlileri<sup>64</sup> kamu velâyeti ile velâyet sırası gelince veya gerekince evlendirilecek kişileri maslahata uygun bir şekilde evlendirebilirler.<sup>65</sup> Bu aynı zamanda -yeri ve zamanı gelince- onların bir görevidir. Bu hak ve görev ile genellikle, -ailenin kurucuları olan karı-koca adaylarının şahsî tercihlerinin, tecrübeler ile olgunlaşmış veli kanaatleriyle birleşmesi

<sup>54</sup> Meselâ 1998 yılında Karaman Valiliği'nin çok sayıda genç çift için düzenlediği tören bizzat katılarak; Nizip'teki müftülük görevim esnasında ise vakfın yönetiminde bulunarak -imkânlar ölçüsünde- bu konudaki destekler müşahede edilmiştir.

<sup>55</sup> Velâyet: Bir işi üzerine almak (Râgıb el-İsfahânî, *el-Mufredât*, s. 533.), muhabbet (Hârizmî, *Kitâbu'l-Mağrib*, s. 495), yakınlık, akrabalık (Bustânî, *Muhîtu'l-Muhît*, s. 986) ve yardım (Ebû Ceyb, *el-Kâmûsu'l-fikhî lügaten ve'istilâhen*, s. 390) gibi sözlük anlamlarda kullanılan bir kavramdır.

<sup>56</sup> Bkz. Elmalılı, *Hak Dini*, II, 1372; V, 3429.

<sup>57</sup> Bkz. Kâsânî, *Bedâi'*, V, 152.

<sup>58</sup> Bkz. Zerkâ', *el-Fıkhü'l-İslâmî*, II, 818; Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî*, IV, 2986.

<sup>59</sup> Meselâ bkz. Nûr 24/32. Tefsiri için bkz. Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, V, 177-180; Kurtubî, *el-Câmi'*, XII, 239 vd.; Bursevî, *Teşîru'rûhi'l-beyân*, VI, 146 vd.; Elmalılı, *Hak Dini*, V, 3510 vd.

<sup>60</sup> Meselâ bkz. Buhârî, "Nikâh", 11, 36-44; Müslim, "Nikâh", 66; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 25; Tirmizî, "Nikâh", 18; Nesâî, "Nikâh", 21; Muvatta", *Nikâh*, 4; İbn Mâce, "Nikâh", 11; *Ahmed b. Hanbel*, I, 334. Bazı rivâyetlerin şerhi için bkz. Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 120 vd.

<sup>61</sup> Bkz. İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 57. Ayrıca bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûkî İslâmiyye ve Istilâhâtü Fikhiyye Kâmûsu*, II, 45.

<sup>62</sup> Bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, II, 13; Kâsânî, *Bedâi'*, II 237-238, 252; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 172; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 157; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, 117; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 149-150; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, V, 44-45, 50-52.

<sup>63</sup> Meselâ Bkz. İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-muctehid*, II, 13; Kâsânî, *Bedâi'*, II, 240-241; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 153-154; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 172-173; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 181; İbn Hacer el-Heytemî, *Fethu'l-cevâd*, II, 77; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 149-150; Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl*, III, 178-179; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, V, 43, 50.

<sup>64</sup> Bkz. Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 200; Kâsânî, *Bedâi'*, II, 252; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 160; Kurtubî, *el-Câmi'*, III, 77; İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 172-173; Molla Hüsrev, *Durer*, I, 338; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, III, 134; İbn Hacer el-Heytemî, *Fethu'l-cevâd*, II, 79; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ'*, V, 51; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 79-83. Ayrıca Bkz. Şîrâzî, *el-Muhezzeb*, II, 37; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 152; Abdülhamid, *el-Ahvâlu's-şahsiyye*, 84.

<sup>65</sup> Kaynakları ile birlikte ayrıntılı bilgi için bkz. Genç, Mustafa, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velâyeti*, (Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2002), s. 142-204.

sonucu- ömür boyu mutluluk kaynağı olabilecek bir ailenin kuruluş ve devamı hedeflenmiştir. Hâlbuki evlenecek olanlar, duygularının üstün gelmesi sonucu, çok kere bu durumu dikkate almayabilirler. Ayrıca evlenme, sadece karı-koca arasında değil; aileleri birbirine kaynaştıran ve toplumu oluşturup, devlete götüren bir bağıdır.

Bu bakımdan ailenin kurucuları yalnız bırakılmamış; evlenmenin gâyelerinin en güzel bir şekilde gerçekleştirilmesi için evlendirme velâyeti meşru kılınmıştır.<sup>66</sup> Daha açık bir anlatımla evlendirme velâyetinin gâyesi: Velâyet altındaki şahsın maslahatını gözetmek, güçsüzlüğü, zayıflığı ve/veya tecrübesizliği sebebiyle onun haklarını korumak, kendisine uygun birisiyle huzurlu bir yuvanın kurulmasını ve devamını sağlamak ve bu sayede hem kendisinin hem de kabilesinin şerefini korumaktır.<sup>67</sup> İslâm hukukçuları da bu konuda büyük bir ihtimâm göstererek evlenmeye atfedilen önemi ortaya koymaya çalışmışlardır.<sup>68</sup>

## 2.6. Eş Seçiminde Bazı Niteliklerin Aranması İstenmiştir

Bu başlık altında, evlenmenin gâyelerini en güzel bir şekilde gerçekleştirmek için eş seçiminde aranan birtakım nitelikler vardır. Burada söz konusu nitelikler, kadın ve erkek açısından iki başlık ile anlatılmaya çalışılacaktır.

### 2.6.1. Kadında Aranılan Nitelikler

Evlenilecek kadınında aranacak en önemli nitelik dindarlıktır. Daha güzel bir ifade ile onun “sâliha” bir kadın olmasıdır. Nitekim Peygamberimiz (s.a.s.) bu konuda şöyle buyurmuştur: “Kadın (şu) dört şeyi için nikâh edilir: Malı, asâeti, güzelliği ve dini. Sen dindâr olanını tercih et ki, ellerin topraklansın (berekat, huzur ve saadet bulasın).”<sup>69</sup> “Dünya bir varlık (metâ')tır; onun en iyi varlığı ise, sâliha kadındır.”<sup>70</sup>

Nakledilen ilk rivâyette görüldüğü gibi evlenilecek kadının malı, asâeti ve güzelliği de onda aranan niteliklerden sayılmış ancak mutlu bir evliliğin dindar bir kadın eş ile gerçekleşebileceği hassaten belirtilmiştir. Nitekim ikinci rivâyette -daha hâs bir ifade ile- sâliha bir kadın dünyanın en hayırlı varlığı sayılmıştır. Ayrıca başka rivâyetlerde bakirelik<sup>71</sup> ve doğurganlık<sup>72</sup> da aranan niteliklerden sayılmış ve dolayısıyla dindârlıkla birlikte bâkire ve doğurgan kadınlarla evlilik teşvik edilmiştir.

<sup>66</sup> Bkz. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 157-158.

<sup>67</sup> Kabîlenin şerefini korumak bazı kaynaklarda açık bir şekilde belirtilmiştir. Meselâ bk. Kâsânî, *Bedâi'*, II, 241; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 182.

<sup>68</sup> Meselâ bkz. Bkz. Şâfiî, *el-Um*, X, 39 vd.; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 451 vd.; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 212 vd.; V, 2 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, II, 4 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 140 vd. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Genç, Mustafa, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velâyeti*, (Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2002), s. 205 vd.

<sup>69</sup> Buhârî, “*Nikâh*”, 15; Müslim, “*Radâ*”, 53.

<sup>70</sup> Müslim, “*Radâ*”, 64.

<sup>71</sup> Bkz. Müslim, “*Radâ*”, 55. Câbir b. Abdillâh (r.a.) anlatıyor: “Ben bir kadınla evlendim. Resûlullah (s.a.s.) bana: ‘Evlendin mi?’ diye sordu.: ‘Evet’, dedim. ‘Bakire mi, dul mu?’ dedi. Ben, ‘dul’ dedim. ‘Bakireler ve onların cilveleri varken sen neredesin?... Kız alsaydın ya! Sen onunla, o seninle oynasırdınız.’ buyurdu.”

<sup>72</sup> Bkz. Ebû Dâvûd, “*Nikâh*”, 3. Ma'kil b. Yesâr (r.a.) şöyle anlatıyor: “Bir adam Peygamber (s.a.s.)'e geldi ve ‘ben soylu ve güzel bir kadın buldum; ama o çocuk doğurmuyor. Onunla evleneyim mi?’ dedi. ‘Hayır’ buyurdu. Sonra ikinci defa geldi. Peygamber (s.a.s.) onu (o kadınla evlenmekten) nehyetti. Sonra adam üçüncü defa geldi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.s.): ‘Kocalarını seven ve doğurgan kadınlarla evleniniz. Zira ben diğer ümmetlere karşı sizin çokluğunuzla iftihar edeceğim.’ buyurdu.”

Kısaca: Evlilikte bir kadının malı, asâleti ve güzelliği de önemli olmakla birlikte bunlar tek başına birer tercih sebebi olmamalıdır. Ayrıca kadının bâkirelik ve doğurganlığının yanında özellikle dindarlığı; “sâliha” bir hanım olması onda aranan öncelikli nitelikler.

### 2.6.2. Erkeklerde Aranılan Nitelikler

Evlenilecek erkeklerde dînî ve ahlâkî güzellik gibi -ailenin ve toplumun huzuru için- her zaman öncelikle dikkate alınması gereken çok değerli iki nitelik aranır. Nitekim bu konuda -Ebû Hâtim el-Müzenî (r.a.)’dan rivayet edildiğine göre- Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Dinî ve ahlâkî bakımdan beğendiğiniz birisi, sizden kızınızı isterse, onu onunla evlendirin. Aksi takdirde yeryüzünde fitne ve fesat çıkar.*” Dediler ki: ‘Ey Allah’ın Elçisi şayet onda (mal ve denklik bakımından noksanlık) varsa da mı?’ Buyurdu ki: “*Dinî ve ahlâkî bakımdan beğendiğiniz birisi, sizden kızınızı isterse, onu onunla evlendirin!*” Râvî Resûlullah (s.a.s.)’in bu sözünü üç kere tekrarladığını söylüyor.<sup>73</sup>

### 2.7. İslâm Hukuk Edebiyatında Evliliğe Önemli Bir Yer Verilmiştir

Klâsik fıkıh kaynaklarımızda genellikle “kitâbu’n-nikâh” ana başlığı ile bağımsız bir bölüm hâlinde ele alınan evlenme, kitapların hacmiyle orantılı olarak, ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve ona gereken önem gösterilmeye çalışılmıştır.<sup>74</sup>

Klâsik fıkıh kitaplarımızdan sonra, onların tertibinde yazılan eserlerde<sup>75</sup> ve kişinin şahsıyla doğrudan ilgili hukukî durumları konu alan bağımsız eserlerde de evlenme önemli yerini almıştır. Bunların ilki, Kadri Paşa (ö. 1306/1888)’nın “el-Ahkâmu’ş-şer’iyye fî’l-ahvâl-iş-şahsiyye”<sup>76</sup> isimli eseridir. XX. yüzyılda bu alanda müstakil kânûnlaştırma çalışmaları da yapılmıştır. Bu alandaki ilk kânûn ise sadece aile hukukuna mahsûs olan, 1917 tarihli “*Hukuk-i Aile Kararnamesi*”dir.<sup>77</sup>

İbn Âbidîn (ö.1252/1836) tarafından, “ibâdât, muâmelât, ukûbât” olarak üçe taksim edilen fikhî hükümler,<sup>78</sup> kânûnlaştırma hareketlerinden sonra özelliklerine göre yediye taksim edilerek de incelenmiş ve ahvâl-i şahsiyye bu taksimde müstakil bir ana bölüm sayılmıştır.<sup>79</sup>

<sup>73</sup> Tirmizî, “Nikâh”, 3 (Hasen-garîb kaydıyla). Aynı konuda Hz. Âişe (r.a.) ile Ebû Hureyre (r.a.)’dan da rivâyet vardır. Bu konuda bilgi, Ebû Hureyre (r.a.)’ın rivâyeti ve tenkîdi için (Bkz. *Aynı eser, aynı yer.*). Ayrıca bkz. İbn Mâce, “Nikâh”, 46; Vehbe ez-Zühaylî (ö. 2015), Ebû Hâtim rivâyetini delil olarak kullanmıştır. Bkz. Zühaylî, *el-Fıkhu’l-İslâmî*, IX, 6748.

<sup>74</sup> Bkz. Şâfiî, *el-Um*, X, 7 vd.; Serahsî, *el-Mebûsât*, IV, 192 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetu’l-muctehid*, II, 2 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 134 vd.

<sup>75</sup> Meselâ, Abdurrahman el-Cezîrî (ö. 1360/1941)’nin “*Kitâbu’l-fikh ale’l-mezâhibi’l-erba’a*”sı ve Vehbe ez-Zühaylî (ö. 1437/2015)’nin “*el-Fıkhu’l-İslâmî ve edilletuh*” isimli eseri bu nitelikte sayılabilir.

<sup>76</sup> Bkz. Aydın, Mehmet Akif, “*Ahvâl-i Şahsiyye*”, DİA, II, 192. Roma hukuku esaslı hukuk sistematiğine göre de eserler yazılmış ve bunlarda “aile hukuku” dolayısıyla “evlenme” “özel hukuk”un bir dalı olan “medenî hukuk” içinde incelenmiştir. (Meselâ bkz. Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, I, 25). Ayrıca, Hamdi Döndüren’in “*Delilleriyle Aile İlmihali*” ile Ahmet Yaman, Nuri Kahveci ve Halil İbrahim Acar’ın “*İslâm Aile Hukuku*” isimli kitapları gibi, bu konuda müstakil eserler de kaleme alınmıştır.

<sup>77</sup> Ülkemizde çok kısa bir süre yürürlükte kalan bu kânun, Sûriye, İrâk ve Lübnân gibi İslâm ülkelerinde uzun süre uygulanmıştır. Bilgi için bkz. Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, I, 225 vd.; Aydın, Mehmet Akif, *İslâm - Osmanlı Aile Hukuku*, 151 vd. Daha sonra (1953’te Sûriye, 1957’de Fas, 1959’da İrâk, 1976’da Ürdün gibi) bazı İslâm ülkeleri kendilerine mahsûs ahvâl-i şahsiyye kânûnlarını hazırlamışlardır. (Bkz. Aydın, Mehmet Akif, “*Ahvâl-i Şahsiyye*”, DİA, II, 192.)

<sup>78</sup> Bkz. İbni Âbidîn, *Reddu’l-muhtâr*, I, 79.

<sup>79</sup> Bkz. Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuku*, I, 29. Ayrıca bkz. Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, 342.

Eserlerinde evlenmeye bu kadar önemli bir yer veren İslâm hukukçuları, onun hükmü (şer'î sıfatı) konusunda da çok kıymetli çalışmalar yapmışlardır. Onların büyük ekseriyeti - şahısların çeşitli durumlarına göre- evlenmenin farz, vacip, sünnet, mubah, mekruh ve haram arasında- değişebileceğine hükmetmişlerdir.<sup>80</sup> Evlenme fikhın üçlü taksimine göre “muâmelât” kısmından sayılmasına rağmen<sup>81</sup> bazıları onun bir yönüyle muamele bir yönüyle de ibadet olduğunu;<sup>82</sup> hatta bazıları, onun ibadetlere daha yakın olduğunu açıkça belirtmişlerdir.<sup>83</sup>

Bu cümleden olmak üzere, ahlâkın güzelleştirilmesi, çocuk terbiyesi, kendi işlerini görmekten âciz olan Müslümanların ihtiyaçlarının karşılanması, akraba ve muhtaçlara nafaka verilmesi, nefsin haramlardan korunması, fitnenin defedilmesi, Müslümanların çoğalması gibi birçok faydası sebebiyle<sup>84</sup> -“normal hal” olarak nitelendirebileceğimiz- i'tidâl hâlinde evlenme ve dolayısıyla evliliğin gerektirdiği meşguliyetler, sırf ibadet maksadı ile evlenmeyi terk etmekten daha faziletli görülmüştür.<sup>85</sup> Ashâb-ı kirâmın söz ve fiilinin zâhiri budur<sup>86</sup> ve Hanefîler bu görüştedir.<sup>87</sup> Hanbelîlerin ekseriyeti<sup>88</sup> ile Mâlikî ve Şâfîlerden bazıları da aynı kanaattedirler.<sup>89</sup> Fakat İmam Şâfî (ö. 204/820)'nin aksi görüşte olduğu söylenmektedir.<sup>90</sup>

<sup>80</sup> Bilgi için bkz. Hanefîlerden: İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, III, 84-86; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 6 vd.; Mâlikîlerden: İbn Cüzey, *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, 168; Haraşî, *Şerhu Muhtasarı Halîl*, III, 165; Şâfîlerden: İbn Hacer el-Heytemî, *Tuhfetu'l-muhtâc*, 184 vd.; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 125-126; Hanbelîlerden: Merdâvî, *el-İnsâf*, VIII, 7 vd.; Buhûtî, *Keşşâfu'l-kınâ*, V, 6-8. (Hanbelîlere göre sadece vacip (farza da şamil), müstehap (sünnet/mendup) ve mubah olur. Tetkik edilebildiği kadarıyla, Hanbelî kaynaklarında mekruh ve haram olma durumu konusunda bilgi bulunamamıştır.)

<sup>81</sup> Bâbertî, *el-İnâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)* III, 98; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, I, 79. [İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) burada fikhın ana bölümlerini 'ibâdât (salât, zekât, savm, hacc, cihâd), mu'amelât (mu'avezât-ı mâliyye, munâkehât; muhasemât, emânât, terikât) ve 'ukûbât (kıssâs, hadd-i serika, hadd-i zinâ, hadd-i kazf ve hadd-i ridde) olmak üzere üç kısma ayırmıştır. Görüldüğü gibi o, her bir kısmı da ayrıca beş kısma ayırmış ve evlenme ile ilgili konuları muâmelâtтан saymıştır. Ancak “Kitâbu'n-nikâh”ın girişinde evlenmenin bir yönüyle muamele bir yönüyle de ibadet olduğunu açıkça belirtmiş ve bir yönüyle ibadet oluşunun sebeplerinden söz etmiştir. (Bkz. İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 3.)]

<sup>82</sup> Meselâ bkz. Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 3; Miras, Kâmil, *Tecrid Tercemesi*, I XI, 251. (Bir yönüyle ibadet bir yönüyle muamele sayılmasının sebepleri için bkz. Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315).

<sup>83</sup> Bkz. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 98; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik*, III, 82; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 3.

<sup>84</sup> Bkz. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 98,101. Ayrıca bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 139; 'Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 66; Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315.

<sup>85</sup> Bkz. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 98; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir* (Çamzu uyûni'l-besâir ile birlikte), I, 76; Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315, (Bazı kaynaklarda açıkça belirtildiği üzere. buradaki ibadetlerden maksat nafile ibadetlerdir. (Bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 136, 139; Kurlânî, *el-Kifâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, III, 98; Merdâvî, *el-İnsâf*, VIII, 15; İbn Âbidîn, *Reddu'l-muhtâr*, III, 3.

<sup>86</sup> Bkz. İbn Kudâme (Ebu'l-Ferec), *eş-Şerhu'l-kebir* (el-Muğni ile birlikte), IX, 137-138.

<sup>87</sup> Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 193-194; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 101. Çünkü sahih görüşe göre, i'tidâl hâlinde evlenme sünnet-i müekkededir. Bkz. İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir*, (Çamzu 'uyûni'l-besâir ile birlikte), I, 76. Sünnet ise icmâen nafilerden mukaddemdir. (Bkz. Kâsânî, *Bedâi*, V, 315; Hamevî, *Çamzu 'uyûni'l-besâir*, I, 76).

<sup>88</sup> Bkz. Merdâvî, *el-İnsâf*, VIII, 15.

<sup>89</sup> Bkz. Nevevî, *Şerhu Müslim*, IX, 174. Meselâ Mâlikîlerden Adevî ö. 1189/1775) bu kanaattedir. Bkz. Adevî, *Hâşiyetu'l-'Adevî*, II, 34.

<sup>90</sup> İmam Şâfî bu konuda tenkit edilmiştir. Bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 193-194; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 137; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 101. Aynî *Umdetu'l-kârî*, XX, 66. İmam Şâfî'nin bu konudaki kanaati araştırılmaya ihtiyaç duyuyor gibi anlaşıyor.

Hanbelî fıkıh bilginlerinden İbn Kudâme (ö. 620/1223) bu konuda daha da ileri giderek; evlenmenin, dinin en güzel bir şekilde muhafaza edilmesi, kadının haramlardan korunması, neslin üremesi, ümmetin çoğalması, Peygamber (s.a.s.)'in iftiharının gerçekleştirilmesi ve daha birçok üstün maslahatları bulunduğunu belirttikten sonra, bunlardan sadece birinin bile nafile ibadetlerin tamamından evlâ olduğunu söylemiştir.<sup>91</sup>

Makalenin bu kısmı ile ilgili olarak hemen ifade edilmelidir ki, bazı hadis ve fıkıh kitaplarında -namaz, oruç, zekât ve hacc gibi- farz-ı ayın ibadetlerden sonra evlenme konusuna yer verilmiş olması<sup>92</sup> ve fıkıh bilginlerinin evlendirme velâyeti konusundaki ihtimâmı da yine İslâm hukukunda evlenmeye atfedilen önemin güzel bir alâmetidir.<sup>93</sup>

### 3. EVLİLİK HAYATININ FAYDALARI

Burada önce evlenmenin gâyesi belirtilecektir. Daha sonra -bir makale ölçüsünde maddeler halinde- evlilik hayatının dünyevî ve uhrevî, fert ve topluma yönelik faydalarının sadece bir kısmından söz edilebilecektir.

İslâm hukukuna göre evlenmenin en önemli gâyesi: Kişilerin huzur ve mutlulukla yaşayacakları aile ortamında,<sup>94</sup> kıyamete kadar âhenkli nesiller yetiştirmek ve aynı zamanda Peygamber (s.a.s.)'in iftiharına/övüncüne vesile olmaktır.<sup>95</sup>

Evlilik dışı münasebetlerle de neslin devamı mümkün görülebilir. Fakat bu durum insanlar arasında zulme, kan dökülmesine, neseplerin karışıp yok olmasına, dolayısıyla insanlığın manen ve maddeten çok sıkıntılı duruma düşmesine ve helâkine sebep olur. Evliliğin aksine, bu münasebetlerin ferdî ve içtimaî, dünyevî ve uhrevî çok büyük zararları vardır.<sup>96</sup>

Her iki dünya için mutluluk vesilesi olabilecek bir evlilik ile aşağıda kaydedilecek faydalar sağlanmış olabilir:

1. Evlilik bağı ile bir aile kurulur ve burada meşru ve makul sınırlar dâhilinde birbirlerinden faydalanacakları ortak bir hayat eşlerin her ikisine de helâl olur. Böylece çok önemli fizyolojik bir ihtiyaç da meşru çerçevede karşılanmış; eşler birbirlerini sevgi ve rahmetle bir elbise gibi sararak, cismen ve ruhen huzura kavuşmuş olurlar. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır (meâlen): “Kendileri ile huzur bulasınız diye sizin için türünüzden eşler yaratması ve aranızda bir sevgi ve merhamet var etmesi de onun (varlığının ve kudretinin)

<sup>91</sup> Bkz. İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 139.

<sup>92</sup> Meselâ hadis kitâplarından bkz. Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce. Fıkıh kitâplarından bkz. Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 192; Mergînânî, *el-Hidâye*, I, 189; Halebî, *Multekâ*, I, 237.

<sup>93</sup> Bkz. Şâfîî, *el-Um*, X, 39 vd.; Cessâs, *Ahkâmu'l-Kur'an*, V, 177-180; İbn Hazm, *el-Muhallâ*, IX, 451 vd.; Serahsî, *el-Mebsût*, IV, 212 vd.; V, 2 vd.; İbn Rüşd, *Bidâyetu'l-muctehid*, II, 4 vd.; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 140 vd.; Kurtubî, *el-Câmi*, XII, 239 vd.; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 90 vd.; Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 120 vd.; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 156 vd.; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 147 vd.; Buhûtî, *Keşâfu'l-kınâ*, V, 42 vd.; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-râik*, III, 117 vd. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Genç, Mustafa, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velâyeti*, 205 vd. (Basılmamış Doktora Tezi, Bursa 2002)

<sup>94</sup> Bkz. Rûm 30/21.

<sup>95</sup> Bkz. Ebû Dâvûd, “*Nikâh*”, 3; İbn Kudâme, *el-Muğni*, IX, 135; Mevsilî, *el-İhtiyâr*, III, 82; Bâbertî, *el-İnâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, III, 98; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, III, 124; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 152.

<sup>96</sup> Bu konuda önemli ve güzel bir açıklama için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûki İslâmiyye ve Istulâhâtı Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 44-45.

delillerindedir. Şüphesiz bunda düşünen bir toplum için elbette ibretler vardır.”<sup>97</sup> “... onlar (hanımlarınız) sizin için bir elbise, siz de onlar için bir elbisesinizdir...”<sup>98</sup>

2. Evlilik bağı ile kadının kadınlık özelliklerinden faydalanma hakkı sadece kocasına has kılınmış olur.<sup>99</sup> Bu hak sosyal ve psikolojik bakımdan önemli olduğu gibi hassaten nesebin tespiti için hukukî bakımdan da çok önemli ve zarûridir.<sup>100</sup>

3. Evlilikle nefisler terbiye edilir, ahlâk güzelleşir, ülfet ve muhabbet artar; bu sayede eşler diğer insanlar ile de güzel geçinirler. Ayrıca fitneler defedilir; gözler ve gönüller sadece aile yuvasına çevrilir. Böylece haramlardan hatta şüpheli şeylerden kaçınma yoluna tutunan eşler hem din ve şereflerini hem de beden ve ruh sağlıklarını korumada<sup>101</sup> birbirlerinin yardımcıları olarak iyilik ve takvâda yardımlaşmanın<sup>102</sup> mutluluğunu yaşayıp sevap kazanmış olurlar.

4. İslâm hukuku, eşler için aile içinde fitrata uygun bir iş bölümü ve karşılıklı hak ve sorumluluklar belirlemiştir.<sup>103</sup> Daha açık bir anıtlıma “... İslâm karı-kocaya karşılıklı haklar ve ödevler yüklemiştir. Fakat kadını asla erkeğin bir hizmetçisi olarak görmemiş, bilakis her ikisini birbirinin hizmetçisi olarak değerlendirmiştir. İslâm gerektiğinde karı-kocanın ev içinde ve ev dışında iş bölümü yapabileceklerini göstermiştir. ...”<sup>104</sup> Bu konuda hassaten üzerinde titizlik gösterilmesi gereken şey: Erkeğin karısını Yüce Allah’ın bir emaneti bilmesi<sup>105</sup> kadının da Yüce Allah’a isyân etmemek kaydıyla<sup>106</sup> ailenin yöneticisi ve geçiminden sorumlu olan kocasına itaat

<sup>97</sup> Rûm 30/21.

<sup>98</sup> Bakara 2/187.

<sup>99</sup> Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, II, 331; Haskefî, *Durru’l-muhtâr*, (İbn Âbidîn’in “*Reddu’l-muhtâr*”ı ile birlikte), III, 3-4; Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûkî İslâmîyye ve Istulâhâtü Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 11.

<sup>100</sup> Bkz. Kâsânî, *Bedâi’*, II, 331-332. Ayrıca bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûkî İslâmîyye ve Istulâhâtü Fıkhiyye Kâmûsu*, II, 44-45.

<sup>101</sup> Nitekim peygamberimiz (s.a.s.) meâlen şöyle buyurmaktadır: “*Helâl belli, haram da bellidir. (Fakat) bunların arasında (helâle de harama da benzer) şüpheli şeyler vardır ki, insanların çoğu onları bilmezler. Şüpheli şeylerden kaçınan kimse; dinini ve urununu korumuş olur. Şüpheli şeylere dalan kimse ise, tıpkı bir koruluğun/girilmesi yasak bölgenin kenarında sürüsünü otlatan ve nerede ise sürüsü koruluğa dalmak üzere olan bir çoban gibidir. Biliniz ki, her hükümdarın bir koruluğu vardır; Allah’ın koruluğu ise haram kıldıklarıdır. Haberiniz olsun, bedende bir küçük et parçası vardır ki, o iyi olursa bütün beden iyi olur, o bozulursa bütün beden bozulur. Dikkat ediniz! İşte o (et parçası), kalptir.*” (Buhârî, “*İman*”, 39. Ayrıca bazı farklılıklarla bkz. Müslim, “*Musâkât*” 107; İbn Mâce, “*Fiten*” 14.) Bu rivâyetin şerhi için bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Fethu’l-bârî bi-şerhi Sahîhi’l-Buhârî*, I, 126-128.

<sup>102</sup> Bkz. Maide 5/2. Âyet-i kerîmenin konumuzla ilgili kısmının meâlî şöyledir: “... *İyilik ve takvâ (Allah’a karşı gelmekten sakınma) üzere yardımlaşın. Ama günah ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın. Allah’a karşı gelmekten sakının. Çünkü Allah’ın cezası çok şiddetlidir.*”

<sup>103</sup> Detaylı bilgi için bkz. Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 217 vd. 251 vd. “*Evli olan eşlerden birisi için hak olan bir şey, diğeri için bir görevdir. Bu yüzden eşlerin hak ve sorumlulukları çoğu kez birbirinin karşısı olarak var olur.*” (Döndüren Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 251)

<sup>104</sup> Yavuz, Yunus Vehbi, *Siyasal ve sosyal Boyutlarıyla İslâm*, 355.

<sup>105</sup> Peygamberimiz (s.a.s.) vedâ hutbesinde şöyle buyurmuştur. “... *kadınlar hakkında Allah’tan korkunuz. Çünkü siz onları Allah’ın emânıyla aldınız ve onları Allah’ın adıyla (kelimesiyle) kendinize helâl kıldınız...*” [Müslim, “*Hac*”, 146; Ebû Dâvûd, “*Menâkıb*”, 57; İbn Mâce, “*Menâsik*”, 84, (Müslim’de “emân” diğerlerinde “emanet” şeklindedir)].

<sup>106</sup> “Allah’a isyan husûsunda yaratılmışlara (mahlûka) itaat yoktur”. Müslim, “*İmâre*”, 39. Ayrıca bkz. Buhârî, “*Ahkâm*”, 4.

etmesidir.<sup>107</sup> Hak ve görevlerin özü olan bu anlayış mükemmel bir şekilde hayata geçirilince de ailede sevgi ve rahmet hakim olur ve sonuçta Allah Teâlâ'nın izin ve lütfuyla ebedî mutluluk gerçekleşir. Ayrıca bu anlayış ile aileyi kurup iffetle yaşayan yaşatan eşler Allah Teâlâ'nın yardımına mazhar olurlar ve -onlar yoksul olsalar bile- Yüce Allah onları lütfuyla zenginleştirir.<sup>108</sup> Dolayısıyla onların bulunduğu toplum de madden ve manen zenginleşir ve içtimaî kalkınmaya da katkıda bulunmuş olurlar.

5. Yeni kurulan veya kuvvetlenen akrabalık bağlarıyla çevre genişler; daha geniş bir çevreyle yardımlaşma ve dayanışma başlar. Böylece gerek akraba ve gerekse diğer âcizlerin nafakalarının karşılanması ve işlerinin yürütülmesi gerçekleştirilmiş olur.<sup>109</sup>

6. Evlilik hayatının güzellikleri devam ederken -normal şartlarda- bir gün aileye "fitratı üzere"<sup>110</sup> yeni bir "can" ve nihâyet canlar katılmaya başlar. Bunlar güzel ahlâk ile terbiye edilince hem anne ve babanın göz aydınlığı; sevgi ve rahmet vesilesi hem de bütün ümmetin sevinç ve neşe kaynağı olurlar. Çünkü onların bu seciye ve seviyedeki varlığı ile:

a) Anne ve babalar ihsân ile yardım alıp, itaat görecek; yaşlandıklarında "öf" bile denilmeden güzel muamele ve gönül alıcı sözlere muhatap olabileceklerdir. Zirâ onlara anne-babalarını ve kendilerini Yaratan Yüce Allah'ın emri şöyledir: "Rabbin, kendisinden başkasına asla ibadet etmemenizi, anaya-babaya iyi davranmanızı kesin olarak emretti. Eğer onlardan biri, ya da her ikisi senin yanında ihtiyarlık çağına ulaşırsa, sakın onlara "öf!" bile deme; onları azarlama; onlara tatlı ve güzel söz söyle."<sup>111</sup>

b) Anne ve babalar onların şefkat kanatlarıyla kuşatılıp, affolunmaları ümidiyle dua bulabileceklerdir. Zira onların çocukları anne-babaları hakkında, Yüce Allah'ın şu buyruğunu da öğrenmişlerdir: "Onlara merhamet ederek tevazu kanadını indir ve de ki: 'Rabbim!, Tıpkı beni küçükken koruyup yetiştirdikleri gibi sen de onlara acı.'"<sup>112</sup>

c) Vefat etmelerine rağmen, amelleri kesilmeyen anne ve babalar sevap almaya devam edebileceklerdir. Bu bilgiyi Resûlullah (s.a.s.)'den şöyle öğrenmiş bulunuyoruz: "İnsan öldüğü vakit ameli kesilir. Ancak sadâkay-ı câriyeden, faydalanılan ilimden ve kendisine dua eden sâlih çocuktan olmak üzere üç şeyden kesilmez"<sup>113</sup>

<sup>107</sup> Bkz. Nisa 4/34; Kurtubî, *el-Câmi*, V, 168 vd. Mutlu bir aile için - başta Yüce Allah'a ve her varlığa karşı gereken sevgi ve saygı ölçüsünde- kadının kocasına itaatinin ne kadar önemli olduğunu belirtmek üzere, Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "... Şüphesiz ben bir insanın Allah'tan başkasına secde etmesini emredek (câiz görecek) olsaydım; kadının kocasına secde etmesini emrederdim. Muhammed'in nefsi kudret elinde olan Allah'a yemin ederim ki, kadın kocasına karşı haklarını eda etmedikçe, Rabbine karşı olan haklarını eda edemez..." İbn Mâce, "Nikâh", 4. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Köse, Saffet, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, s. 147 vd.

<sup>108</sup> Bkz. Tirmizî, "Fedâilu'l-cihâd", 20; Nesâî, "Nikâh", 5. Ayrıca bkz. Nûr 24/32.

<sup>109</sup> Bkz. İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, III, 98,101. Ayrıca bkz. İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 139; 'Aynî, *Umdetu'l-kârî*, XX, 66; Dâmâd Efendi, *Mecma'u'l-enhur*, I, 315; hassaten nafaka ile ilgili olarak bkz. Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, s. 142-150; Acar, Halil İbrahim, *İslâm Aile Hukuku*, s. 182 vd.

<sup>110</sup> "Her çocuk fitrat üzere doğar. Sonra anne ve babası onu Yahûdileştirir; Hristiyanlaştırır veya Mecûsileştirir. Tıpkı bir hayvanın bir hayvan doğurduğu gibi. Bu hayvanda hiçbir kesik organ görüyor musun?" Buhârî, "Cenâiz", 93. Ayrıca bkz. Müslim, "Kader", 22-25.

<sup>111</sup> İsrâ 17/23.

<sup>112</sup> İsrâ 17/24.

<sup>113</sup> Müslim, "Vesâya", 14; Ebû Dâvûd, "Vesâya", 14; Nesâî, "Vesâya", 8.

d) Öldükten sonra anne ve babalar kendi amelleriyle elde edemeyecekleri derecelere yükselbilecektir. Bu yükselişin ne ile ve nasıl olduğunu Peygamberimiz (s.a.s.) şöyle bildiriyor: “Ölümünden sonra ölünün derecesi yükseltilir. Ölü şöyle der: ‘Ey Rabbim! Bu (güzel) şey nedir?’ Ona, ‘senin çocuğundur, senin için istiğfar etti’ denilir.”<sup>114</sup> İşte böyle çocuklar, “Allahım, Ya Rabbî! “ana-babamı affet” diyince onlar kendi amelleriyle lâyük olmadıkları nimetlere kavuşabilecekler; verilen yüksek derecelere şaşıracaklar. Adeta -Yüce Allah’ın izin ve lütfuyla- dünyadaki “çiğerpere”lerinin nefeslerini orada duymuş olabileceklerdir.

e) Allah Teâlâ’nın kulları ve Peygamber (s.a.s.)’in ümmeti çoğalmış olacaktır. Dolayısıyla Müslümanların işlerini görüp yürüteceklerin sayısı artacak ve sonuçta dinin korunması ve hedefine ulaştırılması gerçekleşeceğinden, bütün ümmet sevinecek, huzur ve saadete kavuşacaktır. Ümmetin bu şekilde çoğalmasıyla kıyamet günü Peygamber (s.a.s.)’in iftihâr gerçekleşmiş olacaktır.<sup>115</sup> Ne mutlu bu iftihâra vesile olacak ana-baba ve çocuklara!

Yukarıda anılanların yanında daha nice ifade edilemeyen faydalarıyla kurulup devam eden huzurlu bir evlilik hayatı, kulu Allah Teâlâ’ya yaklaştırır. Dolayısıyla ebedî saadete; cennete vesile olur. İşte -anlaşıldığı kadarıyla- bu bakımdan bazı fıkıh bilginleri, evlenmenin bir yönüyle ibadet olduğunu, diğer muamelelerden çok farklı kendine has bir mahiyet arz ettiğini, dolayısıyla ibadetlere daha yakın olduğunu belirtmişlerdir. Hatta -daha önce de ifade edildiği üzere- onların büyük ekseriyeti i’tidâl hâlinde evlenmenin, evlenmeyi terk edip nafîle ibadetlerle meşgul olmaktan daha üstün olduğunu söylemişlerdir.<sup>116</sup> Muhammed Tâhir b. Âşûr (ö.1394/1973)’un değerlendirmesi ile:

“... Hukuk (İslâm Dini), nikâh akdine daha önce düşünülmemiş bir şeref vermiş ve onu yüceltmıştır. Çünkü İslâm nikâh akdini faziletlerin esasını kılmıştır. Böylece, eşlerin iç âlemlerinde ve diğer insanların nazarında âdeta şehvet yönünü unutturacak ölçüde dinî gâyeyi üstün kılmayı ve hürmet duymayı arttırmak istemiştir...”<sup>117</sup>

Anlaşıldığı üzere işte böyle şerefli ve faziletlerin esasını olan bu evlenme akdinden beklenen faziletlere kavuşmak ve dolayısıyla her iki dünya saadetini elde etmek için dünyevî olanlarının yanında birçok uhrevî faydalarıyla evlilik hayatı teşvik edilmiş ve korunması için de çok önemli tedbirler alınmıştır. Bu ailede erdemlerle müzeyyen bir nesil yetiştirme konusunda sorumluluk bilinciyle adım atılması istenmiştir. Sonuçta bu konudaki adımlar ölçüsünde erdemlilere yakın veya onların arasında olunabilecektir. Böylece evlenmeyi meşru kılanın katında da saygın bir yer edinmiş olmanın mutluluğu, hem fert hem aile hem de bir ümmet olarak tadılabilecektir.

<sup>114</sup> “Buhârî, *Edebu’l-mufred*, 19 [bâbu birru’l-vâlideyn ba’de mevthâ, (36)]. Ayrıca -bazı farklılıklar ile- bkz. İbn Mâce, “*Edeb*”, 1. Bu konuda daha kısa mevkûf bir rivâyet için bkz. Muvatta’, “*Kur’ân*”, 38.

<sup>115</sup> Bkz. Serâhsî, *el-Mebsût*, IV, 192; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 138; Haraşî, *Şerhu Muhtasari Halîl*, III, 164.

<sup>116</sup> Bkz. Serâhsî, *el-Mebsût*, IV, 193-194; Kâsânî, *Bedâi’*, V, 315; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, IX, 136, 139; İbnü’l-Hümâm, *Fethu’l-kadîr*, III, 98, 101; Dâmâd Efendi, *Mecma’u’l-enhur*, I, 315; Merdâvî, *el-İnsâf*, VIII, 15; İbn Âbidîn, *Reddu’l-muhtâr*, III, 3. Ayrıca bkz. Nevevî, *Şerhu Müslim*, IX, 174.

<sup>117</sup> İbn Âşûr, *Mekâsîdu’s-şerî’ati’l-İslâmiyye* (tercüme: Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukuk Felsefesi*, 243-244).



#### 4. SONUÇ

Yaratılanların en şerefli ve sosyal bir varlık olan insan ancak yaratılış nitelik ve gâyesine uygun bir hayat ile mutlu olabilir. Bu da nesillerin kıyamete kadar ahenkle devamı ve her iki dünya mutluluğunun kıvamı için meşru kılınan evlenme ile kurulan ailede gerçekleşebilir. Bunun için gerekli tedbirler alınarak sevgi ve rahmetin hâkim olacağı bir birim olarak aile kurulmuş; bekarların evlilik hayatına orada kavuşmaları istenmiştir. Bunun için kendisine uymamız emredilen en güzel örnek Peygamberimiz (s.a.s.) evlenmiş ve vefat edinceye kadar evlilik hayatını devam ettirmiş, evlilik teşvik edilip, evlememekten sakındırılmıştır. Diğer taraftan zinâ ve zinâyâ sebep olabilecek şeyler yasaklanmış ve ilgili cezalar konulmuş; iğfletli davranıp kötü yollara sapmayanlar ise övülmüş ve onlara çeşitli mükâfat müjdeleri verilmiştir. Ayrıca eşi olmayanları evlendirme mükellefiyeti getirilmiş ve evlendirme velâyeti meşru kılınmıştır. Eş seçiminde de bazı niteliklere dikkat çekilmiş; hassaten dînî ve ahlâkî güzelliklere sahip olanların tercih edilmesi istenmiştir. Böylece başta veliler olmak üzere; hayır ve yetki sahipleri evlendirme işiyle görevlendirmiş ferdî ve içtimaî huzura, dünyevî ve uhrevî mutluluğa vesile olacak bir hayatın -toplumun kalbi yerinde olan- ailede deverân etmesi planlanmıştır.

Böyle bir aile ile, ahlâkın güzelleştirilmesi, nefsin haramlardan korunması, fitnenin defedilmesi, çocuk terbiyesi, işlerini görmekten âciz olan Müslümanların ihtiyaçlarının karşılanması, akraba ve muhtaçlara nafaka verilmesi, Müslümanların çoğalması, dinin en güzel bir şekilde muhafaza edilmesi, Peygamberimiz (s.a.s.)'in iftihârının gerçekleşmesi ve öldükten sonra sevap ve derece kazanılması gibi birçok faydanın elde edilmesi hedeflenmiştir.

Bu sebeple, her bir ailenin kuruluşunda hassasiyet gösterilmeli, ailenin kurucuları olan karı-koca adaylarının/gençlerin şahsî tercihlerinin yanında, velilerinin tecrübelerle olgunlaşmış görüşleri de dikkate alınmalı ve yetkili ve etkili Müslümanların destekleri de devreye girmelidir. Aileler, sevgi ve saygı ölçüleri aşılmadan dualarla kurulmalı ve oralarda “ağzı dualı” nesillerle ahiret yolculuğuna “azık” hazırlanmalıdır. Aile büyüklerinin; hassaten velilerin görüşlerini dikkate almak, evleneceklerin iradelerine baskı yapılması anlamına da gelmez. Aksine bu durum, onların isabetli eş seçimi yönünde iradelerinin açıklanmasını sağlama gayreti ve iftihara vesile olacak nesiller yetştirme hedefidir.

Ne var ki bugün, ahlâkî, içtimâî, iktisâdî ve siyasî açıdan çok sayıda problemiyle yüzleşmiş bulunduğumuz bir dünyada yaşıyoruz. Bu durum hassaten aile yapımızı dolayısıyla çocuk ve gençlerimizi derinden etkilemektedir. Bu yüzden ailelerin kurulması gecikmekte ve kurulan bazı aileler maalesef kısa zamanda yıkılmaktadır. Bu bakımdan en kısa zamanda gerekli tedbirleri almak ve -hiç olmazsa- ekonomik şartları sebebiyle evlenme sıkıntısı çeken bekârları evliliğe hazırlayarak, geç kalmadan onları evlendirmek için her türlü desteği sağlamak büyük önem arz etmektedir. Bu bu konuda şu çalışmalar yapılabilir:

1. Üniversite öncesi eğitim-öğretim süresi en az bir-iki yıl düşürülebilir. Çünkü üniversiteden mezuniyet yaşı evlenme yaşını da yükselmekte ve maalesef gençler özellikle “şehvet baskısı”yla farklı psiko-sosyal ve sağlık problemleri ile bunalımlara düşmektedirler.

2. İlgililer evlenme, evlendirme ve evlilik hayatı konularında hassaten görev ve yetkiyle ilgili bilgi ve bilinçlendirme çalışmaları yapılabilir.

3. Evlilik hayatına hazır duruma gelmeleri için gençler özel eğitime tâbi tutulabilir ve onlara ilgili bir belge verilebilir.

4. Özellikle Konya'daki "Gençleri Evlendirme ve Mehir Vakfı" örneğinden hareketle, öncelikle Ülkemizin başka yerleşim birimlerinde de yeni gönüllü kuruluşlar kurup, daha kısa zamanda daha çok gencimiz "mutlu yuva"ya kavuşturulabilir.

5. Gençlere gençlik meselelerinde ve hassaten eş seçiminde rehberlik edilerek, uygun tercihleri adayların ailelerine bildirmek suretiyle, onların da muvafakatiyle aileler kurulabilir. Böylece gençlerin evlilik maksadıyla birbirlerine duydukları sevgi daha kolay açıklanmış, uygunsuz sevgi sevilene daha nezih bir şekilde ulaştırılmış olur. Sonuçta, gençler yıpranmadan, ailelere karşı saygısızlık yapılmadan, üstelik "evli olmayanları evlendirin" emri ile Yüce Allah'ın rızası ve sevaplar kazanılmış; dualarla "yuva"lar kurulmuş olur.

Son olarak bizleri kulluğun her bir alanında ve hassaten görevimizin bir parçası olan bu ilmî faaliyetlerde muvaffak kılması, bu çalışmamızın da meşkûr ve makbûl olması niyazımızla "Rabbu'l-âlemin"e hamdediyoruz. Her konuda olduğu gibi aile hayatında da bizlere "en güzel örnek" olan Resûlullah'a, aile ve ashabına salât ve selâm gönderirken ilgili herkese de teşekkür ediyoruz.

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa GENÇ

Telf: 0505 646 67 35

## 5. KAYNAKLAR

- 'Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *el-Ahvâlu's-şahsiyye fi's-şer'i'ati'l-İslâmiyye*, Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, Baskı yeri yok, 1404/1984. (el-Ahvâlu's-şahsiyye)
- Acar, Halil İbrahim, *İslâm Aile Hukuku*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2018. (2. Baskı).
- Adevî, Ali b. Ahmed el-'Adevî (ö.1189/1775), *Hâşiyetu'l-'Adevî 'alâ şerhi (Kifâyeti't-tâlibi'r-rabbânî) Ebi'l-Hasen li- Risâleti İbn Ebî Zeyd (el-Kayrevânî)*, I-II, Dâru'l-fıkr Beyrût ts. (*Hâşiyetu'l-'Adevî*)
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillan Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (ö.241/855), *Musnedu Ahmed b. Hanbel*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (Ahmed b. Hanbel)
- Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988.
- Avcı, Casim, *Muhammedü'l-Emîn Hz. Muhammed'in Peygamberlik Öncesi Hayatı*, Hayykitap, İstanbul 2008. (*Muhammedü'l-Emîn*)
- Aydın, Mehmet Akif, *İslâm-Osmanlı Aile Hukuku*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1985.
- "Ahvâl-i Şahsiyye"*, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), II,192, İSAM, İstanbul 1989.
- "Aile"*, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), II,196-200, İSAM, İstanbul 1989.
- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn el-'Aynî (ö.855/1451), *'Umdetu'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrût, ts. (*'Umdetu'l-kârî*)

- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd b. Ahmed el-Bâbertî (ö.786/1384), *el-Înâye (Fethu'l-kadîr ile birlikte)*, I-IX, Beyrût ts.
- Beşer, Faruk, *İslâm'da Sosyal Güvenlik*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1987.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1381/1971), *Hukûkî İslâmiyye ve Istilâhâtü Fıkhiyye Kâmûsu*, I-VIII, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul 1985.
- Buhârî, Ebû 'Abdillâh Muhammed b. İsmâ'îl el- Buhârî (ö.256/869), *el-Edebu'l- mufred*, I-II, Kâhire 1388 (2. baskı)
- Sahîhu'l-Buhârî (*el-Câmi'u's-sahîh*), I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (Buhârî)
- Buhûtî, Mansûr b. Yûnus el-Buhûtî (Behûtî) (ö.1051/1641), *Keşşâfu'l-kinâ' 'an metni'l-İknâ', I-VI, Dâru'l-fîkr, Beyrût 1402/1982 (Keşşâfu'l-kinâ' ).*
- Bursevî, İsmâîl Hakkı Bursevî (ö.1137), *Tefsîru rûhi'l-beyân*, I-X, Eser Neşriyat, İstanbul 1389.
- Bustânî, Butrus b. Bûlus (ö.1301/1883), *Muhîtu'l-Muhît kâmûsun mutavvelun li'l-luğati'l-'Arabiyye*, Beyrût 1983. (*Muhîtu'l-Muhît*)
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî el-Cessâs (ö.370/981), *Ahkâmu'l-Kur'ân*, thk. Muhammed es-Sâdik, I-V, Beyrût 1405/1985.
- Cezîrî, 'Abdurrahmân b. Muhammed el-Cezîrî (ö.1360/1941), *Kitâbü'l-fikh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1404/1984. (*el-Mezâhibu'l-erba'a*)
- Dâmâd Efendi, (ö.1078/1667), *Mecma'u'l-enhur fi şerhi Multekâ'l-ebhur*, I-II, Dâru ihayâi't-turâsî'l 'Arabî, Beyrût ts. (*Mecma'u'l-enhur*)
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, Altınoluk Yayınları, İstanbul 1416/1995.
- Ebû Ceyb, Sa'dî, *el-Kâmûsu'l-fikhî luğaten ve'istilâhen*, Dâru'l-fîkr, Dımaşk, 1402/1982
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî (ö.275/889), *Sunenu Ebî Dâvûd (es-Sunen)*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2.baskı). (Ebû Dâvûd).
- Ekhal B. Havvâ, *Nazariyyetu'l-velâye fi'z-zevâc fi'l-fikhî'l-İslâmî ve'l-kavânîni'l-'Arabiyye*, eş-şirketu'l-vataniyye, Cezâyir 1982. (*Nazariyyetu'l-velâye*)
- Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır (ö.1361/1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-IX, Eser Neşriyat, İstanbul 1979. (*Hak Dini*)
- Erdoğan, Mehmet, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul 1990.
- Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2015 (5. Baskı)
- Genç, Mustafa, *İslâm Hukukunda Evlendirme Velâyeti* (Basılmamış Doktora Tezi), Bursa 2002.
- “*Erdemli Gençlik Ve Temiz Toplum İçin Evlenmenin Önemi Ve Gençleri Evlendirme Sorumluluğumuz*”, Gençliğin Gelişimi ve Problemleri Karşısında Din Görevlileri (7. Uluslar arası Din Görevlileri Sempozyumu Bildirileri Sakarya 2016), s. 147-170, Ensar Neşriyat, İstanbul 2016.

- Günay, Hacı Mehmet, “*Süknâ*”, DİA, (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi), XXXVIII, 48-50, İSAM, İstanbul 2010.
- Halebî, İbrahîm b. Muhammed b. İbrahîm el-Halebî (ö.956/1549), *Multekâ'l-ebhur, I-II, Muessesetu'r-risâle*, Beyrût 1409/1989. (*Multekâ*)
- Hamevî, Ahmed b. Muhammed el-Hamevî (ö.1098/1687), *Ğamzu 'uyûni'l-besâir şerhu Kitâbi'l-Eşbâh ve'n-nezâir*, Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, Beyrût 1405/1985. (Ğamzu 'uyûni'l-besâir)
- Haraşî, Ebû 'Abdillâh Muhammed el-Haraşî (Hırşî) (ö.1101/1690), *el-Haraşî 'alâ muhtasari Sîdi Halîl*, I-VIII, Dâru Sâdir, Beyrût ts. (Şerhu Muhtasari Halîl)
- Hârizmî, Ebu'l-Feth Nâsır b. 'Abdisseyid b. 'Ali el-Harizmî (ö.616/1219), *Kitâbu'l-Mağrib fi tertibi'l-mu'arrib*, Beyrût ts. (*Kitâbu'l-Mağrib*)
- Heyet, *Kur'ân-ı Kerîm ve Türkçe Anlamı (Meâl)*, DİB Yayınları, Ankara 1983.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 1993.
- Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, I-V*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2006. (2. baskı) (*Kur'an Yolu*)
- İbn 'Âbidîn, Muhammed 'Alâuddîn (ö.1252/1836), *Hâşiyetu Reddi'l-muhtâr 'ale'd-Durri'l-muhtâr*, I-VI; *Hâşiyetu Kurreti 'uyûni'l-ahyâr tekmiyetu Reddi'l-muhtâr*, VII-VIII, Kahraman Yayınları, İstanbul 1984 (*Reddu'l-muhtâr*).
- İbn 'Âşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnisî (1879-1973), *Mekâsîdu's-Şerî'ati'l-İslâmiyye* [trc. Vecdi Akyüz-Mehmet Erdoğan, *İslâm Hukuk Felsefesi (Gâye Problemi)*, İklim Yayınları, İstanbul 1988].
- İbn Cüzey, Ebu'l-Kâsım Muhammed b. Ahmed el-Kelbî (ö.741/1340), *el-Kavânînu'l-fikhiyye*, Dâru'l-fikr, baskı yeri ve tarihi yok.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebu'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Alî b. Muhammed el-'Askalânî (ö. 852/1449), *Fethu'l-bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî* (thk. Muhammed Fuad 'Abdulbâkî - Muhibbuddin el-Hatîb - 'Abdulaziz b. 'Abdullah b. Bâz), I-XIII, Dâru'l-ma'rife, Beyrut 1379.
- İbn Hacer el-Heytemî, Ebu'l-'Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed el-Heytemî (ö.974/1567), *Tuhfetu'l-muhtâc bi-şerhi'l-Minhâc* ('Abduhamîd eş-Şirvânî ve İbn Kâsım el-'Abbâdî'nin *Hâşiyesi*yle birlikte), I-X, Dâru'l-fikr, Beyrût ts. (*Tuhfetu'l-muhtâc*).
- İbn Hazm, Ebû Muhammed 'Ali b. Ahmed b. Sa'îd b. Hazm (ö.456/1064), *el-Muhallâ*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-XI, Dâru't-turâs, Kâhire ts.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû 'Abdillah Muhammed (ö.751/1350), *Zâdu'l-me'âd fi heydi hayri'l-'ibâd*, I-V, Muessetu'r-risale, Beyrût - Mektebetu'l-menari'l-İslâmiyye, Kuveyt 1415/1994 (27. Baskı) (*Zâdu'l-me'âd*).
- İbn Kudâme, Ebu'l-Ferec Şemsüddîn 'Abdurrahmân b. Muhammed b. Ahmed el-Makdisî, (ö.682/1283), *eş-Şerhu'l-kebîr (el-Muğnî ile birlikte)*, I-XVI, thk. Hey'et, Dâru'l-hadis, Kâhire 1416/1996.

- İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Makdisî (ö.620/1223), *el-Muğnî*, I-XVI, thk. Hey’et, Dâru’l-hadîs, Kâhire 1416/1996.
- İbn Mâce, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvinî (ö.273/887), *Sünenü İbn Mâce(es-Sunen)*, I-II, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2.baskı). (İbn Mâce).
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahîm (ö.970/1563) *el-Bahru’r-râik şerhu Kenzi’d-dekâik*, I-VII; Tekmiletu’l-Bahri’r-râik, VIII, Matbaatu’l-ilmîyye, Kâhire 1333 (*el-Bahru’r-râik*).  
-*el-Eşbâh ve’n-nezâir* (Ğamzu ‘uyûni’l-besâir ile birlikte), Dâru’l-kutubi’l-ilmîyye, Beyrût 1405/1985. (el-Eşbâh).
- İbn Rüşd, Ebu’l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b Ahmed b Rüşd el-Kurtubî (ö.595/1198), *Bidâyetu’l-müctehid ve nihâyetu’l-muktesid*, I-II, Dâru’l-ma’rife, Beyrût 1406/1986.( Bidâyetu’l-müctehid )
- İbnü’l Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sivâsî el-İskenderî (ö.861/1457), *Fethu’l-kadîr li’l-‘âcizi’l-fakîr*, I-VI; Netâ’icu’l-efkâr fî keşfî’r-rumûz ve’l-esrâr, VIII-IX, Dâru ihyâi’t-turâsi’l- ‘Arabî, Beyrût ts.(*Fethu’l-kadîr*)
- Kahveci, Nuri, *İslâm Aile Hukuku*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2014.
- Karadavî, Yûsuf, *Fıkhu’z-zekât*, I-II, Beyrût ts.
- Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm Hukuku*, I-III, (I-II, İrfan Yayınevi, İstanbul 1982 ;III, Nesil Yayınları, İstanbul 1987.) (*İslâm Hukuku*)
- Kâsânî, ‘Alâüddîn Ebî Bekr b. Mes’ûd el-Kâsânî (ö.587/1191), *Kitâbu Bedâi’u’s-sanâi’ fî tertibi’s-şerâi’*, I-VII, Dâru’l-kutubi’l-‘ilmîyye, Beyrût 1406/1986 (2.baskı). (*Bedâi’*).
- Kazıcı, Ziya - Şeker, Mehmet, *İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1403/1982. (İlâvelî 2. baskı)
- Köse, Saffet, *Genetiği ile Oynanmış Kavramlar ve Aile Medeniyetinin Sonu*, Mehîr Vakfı Yayınları, Konya 2015 (4. Baskı)
- Kurlânî, Celalüddîn el-Hârîzmî el-Kurlânî (ö.767/1367), *el-Kifâye* (Fethu’l kadîr ile birlikte) I-IX, Beyrût ts.
- Kurtubî, Ebû ‘Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubî (ö.671/1273), *el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân*, I-XX, Dâru’l-kutubi’l- ‘ilmîyye, Beyrût 1413/1993.
- Mâlik b. Enes, Ebû ‘Abdillâh (İmam) Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî (ö. 179/795), *el-Muvattâ’*, I-II, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulkakî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992.(Muvattâ’)
- Merdâvî, ‘Alâüddîn Ebu’l-Hasen ‘Alî b. Süleymân el-Merdâvî (ö.885/1480), *el-İnsâf fî ma’rifeti’r-râcihi mine’l-hilâf ‘alâ mezhebi’l-İmâmî’l-Mübeccel Ahmed b. Hanbel*, thk. Muhammed Hâmid el-Fakî, I-XII, Dâru ihyâi’t-turâsi’l- ‘Arabî, Beyrût 1376/1957 (el-insâf).
- Mergînânî, Burhânüddîn el-Mergînânî (ö.593/1197), *el-Hidâye şerhu Bidâyeti’l-mubtedî*, I-IV, el-Mektebetu’l-İslâmiyye, İstanbul ts. (*el-Hidâye*).

- Mevsilî, ‘Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd el-Mevsilî (ö.683/1284), *el-İhtiyâr li- ta’lîli’l-Muhtâr*, I-V, Çağrı Yayınları, İstanbul 1980 (*el-İhtiyâr*).
- Miras, Kâmil (ö.1376/1957), *Sahih-i Buhârî Muhtasari Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, I-XII (I-III ,Ahmed Nâim), Ankara 1991. (Tecrîd Tercemesi)
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz (ö.885/1480), *Dureru’l-hukkâm fî şerhi Ğureri’l-ahkâm*, I-II, İstanbul 1978 (*Durer*).
- Müslim, Ebu’l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö.261/874), *Sahihu Müslim (el-Câmi’u’s-sahih)*, I-III, thk. Muhamed Fuâd ‘Abdulbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. baskı). (*Müslim*).
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn el-Münzirî (ö.656/1258), *et-Terğîb ve’t-terhîb mine’l-hadis-i’ş-şerif*, thk. Muhammed Muhyiddîn ‘Abdülhamîd, I-VI, Beyrût 1399/1979.
- Nesâî, Ebû ‘Abdirrahmân Ahmed b. Şu‘ayb en-Nesâî (ö.303/915), *Sunenu Nesâî*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. Baskı). (*Nesâî*).
- Nevevî, Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî (ö.676/1277), *Sahihu Müslim bi-şerhi’n-Nevevî*, I-XVIII, Beyrût 1392/1972. (Şerhu Müslim)
- Râgıb El-İsfahânî, Ebu’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Râgıb el-İsfahânî (ö.502/1108), *el-Mufredât fî ğaribi’l-Kur’ân*, thk. Muhammed Efendi Kîlânî, Beyrût ts. (*el-Mufredât*)
- Sâbûnî, Muhammed Alî es-Sâbûnî, *Revâi’ul-beyân tefsîru âyâti’l-ahkâm mine’l-Kur’ân*, I-II, Dersaadet, İstanbul ts. (*Tefsîru âyâti’l-ahkâm*).
- Serahsî, Şemsuleimme Muhammed b. Ahmed es-Serahsî (ö.483/1090), *Kitâbu’l-Mebsût*, I-XXX, Dâru’l-ma’rife, Beyrût 1414/1993 (*el-Mebsût*).
- Şâfi î, Ebû ‘Abdillâh Muhammed b. İdrîs eş-Şâfi î (ö.204/820), *Kitâbu’l-Um*, I- XV, Dâru Kuteybe, Beyrût 1416/1996. (*el-Um*)
- Şeker, Mehmet - Kazıcı, Ziya, *İslâm-Türk Medeniyeti Tarihi*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1403/1982. (İlâvelî 2. baskı).
- Şirbînî, Muhammed el-Hatîb eş-Şirbînî (977/1570), *Muğni’l-muhtâc ilâ ma’rifeti me’ânî elfâzi’l-Minhâc*, I-IV, Dâru’l-fikr, Kâhire 1377/1958. (Muğni’l-muhtâc.)
- Şîrâzî, Ebû İshâk İbrahîm b. ‘Ali b. Yûsuf eş-Şîrâzî (ö.476/1083), *el-Muhezzeb fî fikhi’l-İmâm eş-Şâfi î*, I-III, Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, Beyrût 1995. (*el-Muhezzeb*)
- Tirmizî, Ebû ‘Îsâ Muhammed b. ‘Îsâ et-Tirmizî (ö.279/892), *Sunennu’t-Tirmizî* (el-Câmi’u’s-sahih), I-V, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulbâkî, Çağrı Yayınları, İstanbul 1413/1992 (2. baskı). (*Tirmizî*)
- Yaman, Ahmet, *İslâm Aile Hukuku*, Post... Matbaacılık..., Konya 1998.
- Yavuz, Yunus Vehbi, *Siyasal ve sosyal Boyutlarıyla İslâm*, Tuğrâ Neşriyât, İstanbul 1992.
- Haneî Mezhebinde İctihad Felsefesi*, İşaret Yayınları, İstanbul 1993 (İctihad Felsefesi)
- Yeniçeri, Celal, *İslâm İktisadının Esasları*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1980.
- İslâmda Devlet Bütçesi*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1984.

Zerkâ', Mustafâ Ahmed ez-Zerkâ', *el-Fıkhü'l-İslâmî fî sebîhi'l-cedîd*, I-III, Dımaşk 1384/1965.  
(*el-Fıkhü'l-İslâmî*)

Zühaylî, Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletuh*, I-XI, Dâru'l-fıkr, Dımaşk 418/1997  
(4. baskı). (*el-Fıkhü'l-İslâmî*)